

man i Skandinavien reflekterede over eller bekymrede sig om. Arbejdet med optrævlingen af Wollweber-organisationen foregår i tæt samarbejde mellem skandinavisk politi og Gestapo, og det bliver Sverige, der udleverer organisationens hovedansvarlige i Skandinavien, Martin Hjelman, til det tyskbesatte Norge, hvorfra Gestapo sender ham til Tyskland for at blive tortureret. Dette er lidet flatterende aspekter af skandinavisk politisamarbejde i mellem- og krigstiden. Der synes i mellemkrigstiden indenfor politiet ikke at have hersket tvivl om, hvem man brugte flest kræfter på at bekæmpe – kommunister eller nazister.

Bortset fra dramatiseringerne, som ret beset er en temperaments-sag og formentlig et vilkår inden for populærvidenskab, er det svært at sige noget dårligt om *Den røde underverden*. Det er en kærkommen opsamling af adskillige års forskning og fragmenterede udgivelser, som gør sig ualmindelig godt som sammenhængende fortælling. Det er tillige et vigtigt bidrag til vores viden om og forståelse af mellemkrigstiden og Sovjetunionens internationale aktiviteter så vel som lokale kommunistpartier. Og trods anmelderens snobberi er det glædeligt, at bogen har fået en form, så alle kan læse med. Det burde de nemlig tage at gøre.

Iben Bjørnsson

| PETER THULE KRISTENSEN, KENN SCHOOP, JENS MARKUS LINDHE: *Svenn Eske Kristensen – velfærdsarkitekten*, Aristo Bogforlag, København 2017, 448 s., 325 kr.

Dette er en traditionel arkitektbiografi forstået på den måde, at den slags typisk er skrevet af arkitekter og derfor i balancen mellem liv og værk giver værket betydelig forrang. Et eksempel på det modsatte er Dan Tschernias charmerende og personlige portræt af Johan Otto von Spreckelsen netop udkommet på Aarhus Universitetsforlag (*Spreck. En biografi om arkitekten J.O. von Spreckelsen*, 2019).

Svenn Eske Kristensen (1905-2000) gik i tømrerlære, siden på bygmesterskole og endte med at tage afgang fra Akademiet. Han fik umiddelbart herefter ansættelse på Kay Fiskers tegnestue. Han var umådelig flittig, som det fremgår af den nyttige, kronologisk ordnede værkfortegnelse. (Når arbejdet alligevel er gjort, kunne udgiveren godt have ulejligen sig med at lave et navne- og stedregister. Det ville højne brugsværdien af bogen ganske betragteligt.)

Bogen består af to adskilte manuskripter af henholdsvis Kenn Schoop og Peter Thule Kristensen. Der står intet om arbejdsdelingen mellem de to forfattere. Den fungerer, selv om begge bidrag synes at være tænkt som selvstændige publikationer – også i det grafiske udtryk

– der i sidste øjeblik og temmelig nødtørftigt er bundet ind med fælles ryg og titel.

At tematisere ham som velfærdsarkitekt er et interessant greb om stoffet. Forfatterne skriver ikke egentlig velfærdsstatshistorie. Schoop inddrager den politiske kontekst væsentlig mere end Thule Kristensen, der koncentrerer sig om det æstetiske udtryk. De forsømmer begge mere systematisk at følge tanken til dørs, men selve ideen følger et aspekt til bogen, der hæver sig over det rent arkitekturhistoriske og indbyder til interessante overvejelser.

Den mest indlysende grund til at kalde Kristensen velfærdsstatsarkitekt er, at han tegnede mange af de byggerier, der var en funktion af eller havde en funktion i velfærdsstaten. Bogens omslag viser det kobber- og marmorklædte regeringskompleks, Slotsholmsgade, som forfatterne med denne anmelders tilslutning kalder et overset hovedværk i dansk modernisme. Kristensen stod også bag flere gymnasier, der var en central del af velfærdsstatens uddannelsesvækst. Han var husarkitekt for C. Schous Fabriker A/S, en drivende kraft i den industrialisering, som finansierede den tidlige velfærdsstat. Typehuset interesserede ham tilsyneladende ikke. Først og fremmest bidrog han med at skabe et formsprog for det almennyttige boligbyggeri og det tidlige tæt-lav-byggeri. Mest kendte er etageejendommene i Dronningens Tværgade i København og punkthusene på Bellahøj nord for byen. Den særlige version af rækkehuse, der kaldes kædehuse, var et af hans specialer, og de er udbredte i forstæderne til København. Som mange af sine samtidige byggede Kristensen også kirker, i hans tilfælde for adventistsamfundene i Nærum og Roskilde, hvor han med Thule Kristensens prægnante ordvalg anvendte „profane og tidløse motiver“, som imidlertid med få greb kan få „et sakralt præg, uden at arkitekten behøver at ty til en konventionel kirkelig tegngivning ude af trit med den moderne verden“ (s. 287). Således gør man moderniteten beboelig for religionen. Han byggede i overensstemmelse med skandinavisk modernisme hovedsageligt i teglsten, mest gule, men på Carlsberg dog i røde, og tillod sig endda som noget helt usædvanligt for en modernist at anvende egentligt dekorative elementer. Han tilhørte ikke sin generations populære møbelarkitekter. De møbler, han tegnede til sig selv, blev ikke masseproduceret. Han var pioner i det standardiserede, industrialiserede og rationaliserede element- eller montagebyggeri. Han mente som modernist, at form måtte følge funktion. Men det betød også, at nogle af hans arbejder er æstetisk utilfredsstillende. Thule Kristensen er mere varsom i sin formulering, når han skriver, at Eske Kristensen „undertiden forgæves“ (s. 288) forsøgte at forene arbejdet med stordriftsfordelene i det industrialiserede byggeri med sine egne æstetiske idealer.

Denne modsætning i værket hænger sammen med, at Eske Kristensens idealer ifølge Thule Kristensen ikke var rendyrket modernistiske. De havde rod i 1800-tallets historiske vending, hvilket også gjorde hans byggerier mere kontekstfølsomme, når de blev opført i historiske omgivelser. Det er ikke en ros, man kan udstede til alle modernister, og nogle vil antagelig også være uenige i, at rosen er berettiget. Thule Kristensen mener, at Eske Kristensens værk er „spændt ud mellem en rationaliseringstendens, en kontinuitetstrang og en romantisk drøm om et liv i pagt med naturen“, men det er et åbent spørgsmål, om „Eske Kristensen var sammensatheden i sit eget projekt helt bevidst“ (s. 107).

Schoop peger på den tidlige påvirkning fra Landsforeningen Bedre Byggeskik og hans oplæring i håndværket som betydningsfuld for hans dannelse som arkitekt. Når Kristensen var bedst, koordinerede han modernismens geometriske, enkle gentagelser med en organisk forståelse af, hvordan man f.eks. fordeler et byggeri på den givne grund som i kæden af murede huse på Skjoldagervej i Jægersborg eller i etagebyggeriet Bredalsparken i Hvidovre.

Bogen er smukt tilrettelagt i stift bind og trykt på kraftigt papir, og den lave anskaffelsespris er muliggjort af store fondsbidrag. Som tredje forfatter er med fuld føje anført fotografen Jens Markus Lindhe, der om nogen kan fremkalde skønheden og de oversete kvaliteter i et byggeri ved at anvende usædvanlige vinkler, belysninger og beskæringer.

Jes Fabricius Møller